

The Process Analysis of the Role of Handicrafts in Sustainable Tourism Development: A case study of Imam Reza and Molla Majd al-Din Markets in Sari

Shahram Mollania Jelodar¹

1. (Corresponding Author) *Department of Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran*
Email: smollania@pnu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article History:

Received:

7 July 2025

Received in revised form:

11 October 2025

Accepted:

20 November 2025

Available online:

24 December 2025

Keywords:

*Handicrafts and
Traditional Crafts,
Sustainable Urban
Tourism Development,
Sari City.*

ABSTRACT

The present research was conducted to examine the role of handicrafts and traditional industries in the development of sustainable urban tourism in the city of Sari. This research is applied in terms of objective, descriptive, and correlational methods. The statistical population of this study includes all customers of the two markets, Imam Reza and Molla Majd al-Din in Sari. A random purposive sampling was used at three times, early, middle, and late in the week, to select a statistical sample and complete questionnaires from 550 people. The data were analyzed using SPSS software. The findings of this research show that all six components of the role of handicrafts and traditional industries had a direct and significant relationship with the development of sustainable urban tourism in Sari. However, three independent variable components (1. Quality and delicacy of handicraft products, 2. Connection with local culture and identity, 3. Variety and authenticity of products) were able to explain 52 percent of the variance of the dependent variable of the study. The quality and delicacy of handicraft products represent the external and tangible embodiment of cultural capital, which had the most significant direct impact on the development of sustainable urban tourism in this study. The second influential component is the connection of handicrafts with culture and local identity, which reflects institutional cultural capital and embodies cultural thinking. This connection is suggested to be formed based on education, knowledge transfer, and the preservation of cultural values.

Cite this article: Mollania Jelodar, Sh. (2025). The Process Analysis of the Role of Handicrafts in Sustainable Tourism Development: A case study of Imam Reza and Molla Majd al-Din Markets in Sari. *Human Geography Research Quarterly*, 57 (4), 97-110.

<http://doi.org/10.22059/jhgr.2026.401184.1008836>

© The Author (s)

Publisher: University of Tehran Press

Extended Abstract

Introduction

Traditional handicrafts play a role in fostering sustainable urban tourism and contributing to economic empowerment, specifically within the culturally rich context of Mazandaran Province in northern Iran. Traditional handicrafts are deeply entwined with local heritage, representing tangible expressions of the region's history, culture, and geography. Their cultural value extends beyond aesthetics to serve as powerful drivers for economic development and tourism, attracting both domestic and international visitors. This study concentrates on two important traditional marketplaces in Sari, Imam Reza and Molla Majd al-Din, where handicrafts are central to cultural expression and commercial activity. Despite their evident importance, the specific impacts of handicrafts in these markets on sustainable tourism remain underexplored. The research aims to fill this gap by analyzing how various components of traditional crafts influence the development of sustainable urban tourism in Sari, identifying underlying opportunities and challenges.

The theoretical foundation of the study is based on Pierre Bourdieu's influential concept of cultural capital, which categorizes cultural resources into embodied, objectified, and institutionalized forms. In this light, handicrafts are conceptualized as physical manifestations of cultural capital encompassing artistic craftsmanship and community identity, which are essential for sustaining cultural heritage. The study emphasizes six critical components of handicrafts as symbolic representation of cultural identity, diversity and authenticity of products, economic contributions, employment generation, and the quality and finesse of artisanal production. These factors collectively influence sustainable tourism by reinforcing cultural narratives and supporting local economies.

Methodology

Adopting an applied research approach, the study uses a descriptive-correlational design to collect data from tourists visiting handicraft markets and cultural attractions in

Sari. Data collection employed a standardized sustainable urban tourism questionnaire and semi-structured interviews with both vendors and customers, facilitating an enhanced understanding of the multifaceted roles played by handicrafts. Due to the absence of a complete customer list, cluster sampling was utilized, dividing the market into geographic segments and randomly selecting participants at different times throughout the week to ensure representativeness and equal selection opportunity. Purposive sampling identified 550 participants who exhibited satisfaction, repeat purchase behavior, and willingness to recommend handicraft products, providing reliable data for hypothesis testing.

Results and discussion

The findings empirically confirm seven key hypotheses, revealing a statistically significant direct correlation (Pearson's $r = 0.65$) between the role of traditional handicrafts and sustainable urban tourism development. Among the six components examined, the use of traditional techniques and craftsmanship skills, along with the economic and employment effects, showed positive but more moderate correlations with tourism development. Preservation and revitalization of the historic market environment exhibited a somewhat stronger relationship. Most notably, strong and direct correlations were established between sustainable tourism and the intertwined factors of cultural identity linkage, product quality, and diversity and authenticity of handicrafts. Multivariate regression analysis yielded an overall correlation coefficient of 0.72 and an $R^2=0.52$. $R^2=0.52$, indicating that these three components collectively explain over half of the variance in sustainable tourism outcomes.

These empirical results substantiate Bourdieu's cultural capital theory by highlighting the critical role that embodied and institutionalized forms of cultural capital play through traditional crafts. The quality and finesse of artisanal products were identified as primary predictors of sustainable urban tourism, underscoring their importance not only as cultural expressions but as strategic assets attracting tourists and fostering urban vitality.

Moreover, the intrinsic connection between handicrafts and local cultural identity, representing institutionalized cultural capital shaped by education, cultural transmission, and heritage preservation, enables a profound cultural engagement for visitors. This process reinforces social cohesion and supports the continuity of intangible cultural heritage.

Conclusion

The traditional markets of Imam Reza and Molla Majd al-Din serve as dynamic social and commercial spaces where cultural heritage and economic activity coalesce, creating environments that enable meaningful cultural experiences for tourists. These marketplaces exemplify how local crafts can anchor tourism sustainability strategies by facilitating authentic interactions and supporting both economic growth and cultural preservation. Their role exemplifies the potential of cultural-economic synergy within urban development frameworks. In sum, this study highlights the multifaceted and indispensable role that traditional handicrafts fulfill in promoting sustainable urban tourism in Sari. Practical recommendations emphasize advancing craftsmanship quality, maintaining product authenticity, supporting artisans in skill enhancement, and protecting cultural heritage within marketplace environments. These measures contribute to economic resilience by creating jobs and increasing incomes, while simultaneously ensuring cultural sustainability. Achieving a balanced integration of heritage conservation and tourism development is essential for the long-term vitality of culturally rich urban areas. This research enriches the broader understanding of cultural capital's role in urban sustainability and demonstrates how localized cultural resources can drive inclusive socio-economic progress.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article.

All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

تحلیل فرآیند نقش آفرینی صنایع دستی بر توسعه گردشگری پایدار مطالعه موردی: بازارهای امام رضا و ملامجدالدین شهر ساری

شهرام ملانیا جلودار^۱

۱- (نویسنده مسئول)، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران. رایانامه: smollania@pnu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۶	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۱۹	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۲۹	
تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۱۰/۰۳	
واژگان کلیدی: صنایع دستی و سنتی، توسعه گردشگری پایدار، شهرساری.	پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش صنایع دستی در توسعه گردشگری پایدار شهر ساری انجام شده است. پژوهش حاضر از لحاظ هدف، از نوع کاربردی، از لحاظ نوع روش، توصیفی و همبستگی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه مشتریان دو بازار امام‌رضا و ملامجدالدین ساری می‌باشند. که از شیوه نمونه‌گیری هدفمند به طور تصادفی در سه زمان اول، وسط و آخر هفته مشخص شده جهت انتخاب نمونه آماری و تکمیل پرسش‌نامه از ۵۵۰ نفر استفاده شد. داده‌ها با نرم‌افزار SPSS تحلیل شد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که هر شش مؤلفه‌ی نقش صنایع دستی رابطه مستقیم و معناداری را با توسعه گردشگری پایدار شهر ساری داشتند. اما سه مؤلفه‌ی متغیر مستقل (کیفیت و ظرافت تولیدات صنایع دستی، ارتباط با فرهنگ و هویت محلی، تنوع و اصالت محصولات) توانستند که ۵۲ درصد از واریانس متغیر وابسته تحقیق را تحلیل و تبیین نمایند. کیفیت و ظرافت تولیدات صنایع دستی، تجسم بیرونی و ملموس سرمایه فرهنگی است که در این پژوهش بیشترین تاثیر مستقیم را بر توسعه گردشگری شهری پایدار داشته است. دومین مؤلفه اثرگذار، مؤلفه ارتباط صنایع دستی با فرهنگ و هویت محلی، بازتابی از سرمایه فرهنگی نهادی و تجسم تفکر فرهنگی است که پیشنهاد می‌گردد که بر اساس آموزش، انتقال دانش و حفظ ارزش‌های فرهنگی شکل گیرد. در آزمون تحلیل مسیر نتیجه بدیعی که مشخص شد این هست که مؤلفه دوم نزدیک به مؤلفه اول تاثیرگذاری‌اش را با جمع ضرایب مستقیم و غیرمستقیم نشان داد.

استناد: ملانیا جلودار، شهرام. (۱۴۰۴). تحلیل فرآیند نقش آفرینی صنایع دستی بر توسعه گردشگری پایدار مطالعه موردی: بازارهای امام رضا و ملامجدالدین شهر ساری. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۷ (۴)، ۹۷-۱۱۰.

<http://doi.org/10.22059/jhgr.2026.401184.1008836>

مقدمه

صنعت گردشگری نزدیک‌ترین صنعت به صنایع دستی است که می‌تواند در جهت ایجاد و گسترش بازار صنایع دستی، نقش حیاتی ایفاء کند زیرا که خرید سوغات از مهم‌ترین و محبوب‌ترین فعالیت‌های گردشگران محسوب می‌شود و حدود ۳۳ درصد کل زمان سفر، صرف خرید کردن می‌شود. از طرف دیگر، سوغات به شکل صنایع دستی، بسیار مورد علاقه گردشگران، به‌خصوص گردشگران با سطح درآمد بالا است (Roostika et al, 2015: 166). گردشگری خرید از جمله گونه‌های گردشگری است که در توسعه مقاصد و اقتصاد گردشگری جایگاه بااهمیتی را دارا می‌باشد. مراکز خرید و بازارها به عنوان جاذبه اصلی گردشگری خرید هستند (جعفری‌نیا، ۱۴۰۲: ۱۴۸). پتانسیل‌های صنایع دستی سنتی در توسعه گردشگری و توانمندسازی اقتصادی مانند ایجاد اشتغال، تولید درآمد و افزایش درآمدهای ارزی کشور مورد توجه و نظر مدیران و مسئولین استان مازندران می‌باشد. صنایع دستی به عنوان نماد هویت فرهنگی و فناوری بومی اهمیت دارد و جذب گردشگر را افزایش می‌دهد.

رونق تولید و فروش صنایع دستی و سنتی در مقصدهای گردشگری، یکی از بهترین راه‌های ارزآوری و جذب دلارهای گردشگران خارجی است. از این‌رو، امروزه تولید صنایع دستی یکی از فعالیت‌های ویژه و اصلی در حوزه گردشگری محسوب می‌شود و نقش مهمی در کارآفرینی کوچک مقیاس و خصوصی دارد (رمضان‌زاده و زال، ۱۳۹۴: ۸۸). صنایع دستی بخش مهمی از تجربه گردشگران در مقصد است و نقش قابل توجهی در حفظ میراث فرهنگی و نماد هویت فرهنگی منطقه دارد (صادقی و شمس‌الدینی، ۱۴۰۴؛ زال و رمضان‌زاده لسوئی، ۱۴۰۲؛ yan et al, 2024; Gassa & Benguettaf, 2024; Curkovic, 2021; Lubis et al, 2025). ویژگی‌های متمایز صنایع دستی ایرانی ناشی از تأثیر عمیق محیط جغرافیایی و ذوق هنرمندان است که هویت و اصالت این محصولات را شکل می‌دهند (موسوی و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۰). همچنین صنایع خلاق ایرانی به‌عنوان میراث ملموس و ناملموس فرهنگی، نه تنها بیانگر تاریخ و فرهنگ سرزمین هستند، بلکه از ستون‌های توسعه فرهنگی مبتنی بر گردشگری محسوب می‌شوند (UNESCO, 2021). سازمان جهانی گردشگری، رضایت مشتری را تجربه مثبت ناشی از دریافت محصول یا خدمات مطابق انتظار تعریف می‌کند که رشد کسب‌وکار صنایع دستی به ایجاد وفاداری مشتریان وابسته است (صفری و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۷۵). با توجه به اهمیت اشتغال‌زایی در اقتصادهای در حال توسعه، شناخت صنایع دستی به‌عنوان حوزه‌ای که می‌تواند با منابع کوچک اشتغال پایدار فراهم کند، بسیار حیاتی است (مطهری و همکاران، ۱۴۰۱: ۳).

با وجود اهمیت صنایع دستی در جذب گردشگر و ارتقای فرهنگ بومی، شناخت علمی و دقیق از چگونگی نقش این صنایع در توسعه گردشگری پایدار، به ویژه در بازارهای سنتی مانند بازار امام‌رضا و ملامجدالدین ساری، هنوز ناکافی است. علاوه بر این، چالش‌هایی مانند ضعف بازاریابی، کیفیت نامناسب عرضه، و عدم بهره‌برداری کامل از ظرفیت‌های فرهنگی و هنری این بازارها، مانع از تحقق پتانسیل کامل صنایع دستی در جذب گردشگر شده است. لذا، پژوهش حاضر با هدف تحلیل نقش صنایع دستی و بررسی شش مؤلفه کلیدی شامل ارتباط با فرهنگ و هویت محلی، استفاده از فنون و تکنیک‌های سنتی، کیفیت و ظرافت تولیدات صنایع دستی، تنوع و اصالت محصولات، نقش اقتصادی و اشتغال‌زایی، و حفظ و احیای بافت و فضای سنتی بازار، در توسعه گردشگری پایدار شهر ساری انجام می‌شود. سؤال اصلی پژوهش این است: «این شش مؤلفه صنایع دستی تا چه اندازه بر توسعه گردشگری پایدار در بازارهای سنتی شهر ساری تأثیرگذار هستند؟»

مبانی نظری

هنرهای صنایع دستی در چارچوب نظریه‌های اجتماعی، به‌ویژه دیدگاه بوردیو، در زمره «سرمایه فرهنگی» قرار می‌گیرند که در سه شکل تجسم‌یافته، مادی و نهادی نمود می‌یابد و بیانگر پیوند فرهنگ و تمدن در سطح اجتماعی است (درخشانی و کلاه‌کج، ۱۳۹۹: ۶۹). بر اساس این رویکرد، صنایع دستی به‌عنوان نماد فرهنگی و هویتی، با مؤلفه‌هایی چون اصالت، تنوع، کیفیت و نقش اقتصادی خود، در تعامل متقابل با توسعه گردشگری پایدار قرار دارند.

صنایع دستی بازتابی از فرهنگ و تاریخ هر منطقه بوده و از طریق فنون سنتی، ارزش‌های زیبایی‌شناسانه و هویت بومی را منتقل می‌کند. این پیوند فرهنگی، ضمن افزایش جذابیت گردشگری، باعث تقویت اقتصاد محلی و توسعه پایدار می‌شود (مقیم‌نژاد حسینی، ۱۴۰۱: ۸۱؛ وحدتی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۴۸). اصالت به‌عنوان بیان حقیقی ارزش‌ها و جهان‌بینی جامعه، موجب تمایز محصولات صنایع دستی ایرانی در بازارهای سنتی مانند امام‌رضا و ملامجدالدین ساری می‌گردد (مرادزاده و همکاران، ۱۴۰۰: ۷۵؛ درخشانی و کلاه‌کج، ۱۴۰۰: ۱۳۵).

از منظر اقتصادی، صنایع دستی از طریق ایجاد اشتغال پایدار، کاهش مهاجرت و رونق بازارهای سنتی، نقش مؤثری در تقویت زیرساخت‌های گردشگری دارند (حبیبی کوشکوهی، ۱۴۰۲: ۱۰۹؛ مطهری و همکاران، ۱۴۰۱: ۳). حفظ و احیای بافت تاریخی بازارها نیز ضمن بازآفرینی فضاهای فرهنگی، موجب جذب گردشگران و ارتقای هویت شهری می‌شود (فرشچی و اویسی، ۱۴۰۰: ۷۹؛ شاطری و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۸۹). صنایع دستی با افزایش تعاملات فرهنگی، ارتقای تجربه گردشگر و ارائه کالاهای اصیل محلی، به‌طور مستقیم در رونق گردشگری شهری اثرگذار است (زال و رمضان‌زاده‌لسبویی، ۱۴۰۲: ۹۳؛ شعبانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۶۰). گردشگری و صنایع دستی رابطه‌ای دوسویه دارند؛ گردشگری موجب رونق صنایع دستی و بالعکس، صنایع دستی به‌عنوان جاذبه‌ای فرهنگی به پایداری گردشگری کمک می‌کند (سامانی‌فر و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۸۶). توجه به زیبایی‌شناسی، خلاقیت و کیفیت محصولات، خرید گردشگران را افزایش داده و چرخه اقتصادی محلی را تقویت می‌کند (شعبانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۶۰-۱۶۱).

در پیشینه تحقیق، پژوهش‌های داخلی و خارجی بر پیوند میان احیای صنایع دستی و توسعه گردشگری تأکید دارند. دویران (۱۴۰۳) بازساخت گردشگری زنجان را بر محور صنایع دستی ضروری دانست؛ جعفری‌نیا (۱۴۰۲) بازارهای سنتی را جاذبه‌ای کلیدی معرفی کرد؛ سلیمانی و همکاران (۱۴۰۲) اصالت را مهم‌ترین عامل تجربه به‌یادماندنی گردشگران دانستند. سایر پژوهش‌ها نیز نقش سرمایه‌های اجتماعی، فرهنگی و مالی در توسعه گردشگری را نشان داده‌اند (اندرواژ و اصلانی، ۱۴۰۱: امینی و همکاران، ۱۳۹۹؛ مختاری ملک‌آبادی و عظیمی‌نیا، ۱۳۹۸؛ فرنام و همکاران، ۱۳۹۷).

در مطالعات بین‌المللی نیز، نقش هنرهای سنتی و صنایع دستی در هویت‌بخشی مقاصد و پایداری گردشگری تأیید شده است (Lubis et al, 2025; yanan et al, 2025; Gassa & Benguettaf, 2024; Duan et al, 2023; Curkovic, 2021). مجموعه این پژوهش‌ها نشان می‌دهد عواملی همچون احیای صنایع دستی، هویت فرهنگی، سرمایه اجتماعی، و ارائه سوغات منحصر به فرد از مؤلفه‌های کلیدی در توسعه پایدار گردشگری شهری محسوب می‌شوند.

روش پژوهش

این تحقیق به لحاظ هدف، کاربردی و به لحاظ اجرا از نوع تحقیقات توصیفی و همبستگی می‌باشد که با هدف بررسی نقش صنایع دستی توسعه پایدار شهر ساری انجام می‌شود. محقق قبل از تنظیم ابزار جمع‌آوری اطلاعات (مصاحبه - پرسشنامه) از مشاهده مشارکتی به مدت دو سال بهره برده است. برای تحلیل ابعاد نقش صنایع دستی بازار محلی امام‌رضا و ملامجدالدین ساری از روش‌های کیفی و کمی به صورت ترکیبی (روش‌های ترکیبی) استفاده شد. جامعه آماری این

پژوهش شامل کلیه گردشگران داخلی و خارجی هستند که از بازارها، مراکز صنایع دستی و جاذبه‌های گردشگری ساری بازدید و خرید می‌کنند. ابزار گردآوری داده‌ها شامل پرسشنامه استاندارد برای سنجش توسعه گردشگری پایدار است قبل از کامل و نهایی شدن پرسشنامه، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با فروشندگان و مشتریان بازار جهت درک عمیق‌تر از نقش صنایع دستی انجام گرفت. چون دسترسی به فهرست کامل مشتریان وجود نداشت، بازار و محدوده به خوشه‌های جغرافیایی یا بخش‌های مختلف تقسیم شده است، و سپس در سه زمان اول، وسط و آخر هفته به طور تصادفی مشخص شده و از مشتریان بازار امام‌رضا و ملامجدالدین ساری هر عضو از جامعه آماری انتخاب و جمع‌آوری اطلاعات صورت گرفت. برای این که هر عضو از جامعه آماری شانس برابر یا مشخصی برای انتخاب شدن داشته است، این باعث می‌شود نمونه، نماینده‌ای از جامعه آماری باشد. بر اساس جدول کرجسی و مورگان نمونه آماری در حد ۳۸۴ نفر می‌باشد ولی برای بالا بردن ضریب اطمینان تحقیق و به صورت نمونه‌گیری هدفمند ۵۵۰ نفر برگزیده تا مشتریانی که رضایت‌مندی از خرید، بازخرید و معرفی این تجربه (صنایع دستی) به دیگران را داشته‌اند، انتخاب و جمع‌آوری اطلاعات شوند. در تجزیه و تحلیل داده‌ها با نرم افزار SPSS از آزمون‌های پی‌رسون، رگرسیون یک‌متغیره، رگرسیون چندمتغیره و مدل‌سازی تحلیل مسیر استفاده شد.

جدول ۱. گزارش پایایی ابزار تحقیق

مقیاس	تعداد گویه	میزان آلفای کرونباخ
ارتباط با فرهنگ و هویت محلی	۴	۰/۸۲
استفاده از فنون و تکنیک‌های سنتی	۳	۰/۷۰
کیفیت و ظرافت تولیدات صنایع دستی	۵	۰/۷۷
تنوع و اصالت محصولات	۴	۰/۷۱
نقش اقتصادی و اشتغال‌زایی	۴	۰/۷۰
حفظ و احیای بافت و فضای سنتی بازار	۳	۰/۸۲
متغیر وابسته (توسعه گردشگری پایدار)	۱۱	۰/۸۵

برای سنجش پایایی از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده که در جدول شماره ۱ آمده است و همه مقیاس‌ها در سطح مطلوب و بالاتر از ۰/۷ قرار داشته‌اند.

فرضیه اصلی: نقش صنایع دستی تأثیر مثبت و معناداری بر توسعه گردشگری پایدار دارد.

۱. ارتباط صنایع دستی با فرهنگ و هویت محلی تأثیر مثبت و معناداری بر توسعه گردشگری پایدار دارد.
۲. استفاده از فنون و تکنیک‌های سنتی در صنایع دستی تأثیر مثبت و معناداری بر توسعه گردشگری پایدار دارد.
۳. کیفیت و ظرافت تولیدات صنایع دستی تأثیر مثبت و معناداری بر توسعه گردشگری پایدار دارد.
۴. تنوع و اصالت محصولات صنایع دستی تأثیر مثبت و معناداری بر توسعه گردشگری پایدار دارد.
۵. نقش اقتصادی و اشتغال‌زایی صنایع دستی تأثیر مثبت و معناداری بر توسعه گردشگری پایدار دارد.
۶. حفظ و احیای بافت و فضای سنتی بازار تأثیر مثبت و معناداری بر توسعه گردشگری پایدار دارد.

یافته‌ها

فرضیه‌های مورد نظر با استفاده از آزمون رگرسیون یک‌متغیره و چندمتغیره سنجیده شدند و نتایج زیر به دست آمد. جدول ۲ رابطه‌ی هر کدام از مؤلفه‌های متغیر مستقل را با متغیر وابسته نشان می‌دهد، با توجه به اینکه سطح سنجش متغیر وابسته (توسعه گردشگری پایدار) و متغیر مستقل (توسعه صنایع دستی و گردشگری و شش مؤلفه آن: ارتباط با فرهنگ و

هویت محلی، استفاده از فنون و تکنیک‌های سنتی، کیفیت و ظرافت تولیدات صنایع دستی، تنوع و اصالت محصولات، نقش اقتصادی و اشتغال‌زایی و حفظ و احیای بافت و فضای سنتی بازار) فاصله‌ای است از آزمون پارامتریک پیرسون و همچنین در ادامه رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر برای بررسی ۶ فرضیه تحقیق انجام گرفته است.

جدول ۲. نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین متغیر مستقل و مولفه‌های شش‌گانه‌اش با متغیر وابسته تحقیق

متغیرهای مستقل	میزان همبستگی	معناداری
نقش صنایع دستی	۰/۶۵**	۰/۰۰۰
ارتباط با فرهنگ و هویت محلی	۰/۵۷**	۰/۰۰۰
استفاده از فنون و تکنیک‌های سنتی	۰/۲۶**	۰/۰۰۰
کیفیت و ظرافت تولیدات صنایع دستی	۰/۶۲**	۰/۰۰۰
تنوع و اصالت محصولات	۰/۵۳**	۰/۰۰۰
نقش اقتصادی و اشتغال‌زایی	۰/۲۷**	۰/۰۰۰
حفظ و احیای بافت و فضای سنتی بازار	۰/۳۹**	۰/۰۰۰

**همبستگی در سطح ۰/۰۱ (۲ دنباله) معنی‌دار است.

طبق نتایج جدول ۲ و با توجه به اینکه سطح معنی‌داری خطای آزمون در سطح اطمینان ۰/۹۵ کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین می‌توان گفت که فرضیه اصلی تایید می‌شود و بین نقش صنایع دستی با توسعه گردشگری پایدار شهر ساری رابطه مستقیم معناداری وجود دارد و ضریب همبستگی دو متغیر برابر ۰/۶۵ است. به عبارتی با بهبود نقش صنایع دستی، توسعه گردشگری پایدار شهر ساری نیز تغییر رو به افزایشی را خواهد داشت. در آزمون پیرسون بین مولفه‌های شش‌گانه متغیر مستقل (نقش صنایع دستی) دو مؤلفه‌ی استفاده از فنون و تکنیک‌های سنتی و نقش اقتصادی و اشتغال‌زایی رابطه مستقیم در سطح ضعیف و یک مؤلفه حفظ و احیای بافت و فضای سنتی بازار رابطه مستقیم در سطح متوسط را با متغیر وابسته تحقیق نشان داده‌اند ولی سه مؤلفه‌ی دیگر متغیر مستقل (ارتباط با فرهنگ و هویت محلی، کیفیت و ظرافت تولیدات صنایع دستی و تنوع و اصالت محصولات) رابطه قوی و مستقیمی با متغیر وابسته تحقیق داشته‌اند (جدول ۲).

جدول ۳. ضریب رگرسیون چند متغیره برای متغیرهای مستقل وارد شده در مدل رگرسیون

متغیرها	ضرایب غیر استاندارد			سطح معنی‌داری
	Beta	ضریب t	Std. Error	
(عدد ثابت)		۷/۳۷۳	۱/۰۳۱	۰/۰۰۰
۱ کیفیت و ظرافت تولیدات صنایع دستی	۰/۴۰	۱۱/۲۷۱	۰/۰۶۸	۰/۰۰۰
۲ ارتباط با فرهنگ و هویت محلی	۰/۲۹	۷/۹۸۷	۰/۰۷۴	۰/۰۰۰
۳ تنوع و اصالت محصولات	۰/۱۹	۵/۳۵۴	۰/۰۸۴	۰/۰۰۰

جدول شماره ۳ نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیره به روش (گام به گام) را برای متغیر وابسته " توسعه گردشگری پایدار " نشان می‌دهد. متغیرهای مستقلی که رابطه معنی‌داری با متغیر وابسته داشتند وارد معادله شده که از ۶ مؤلفه متغیر مستقل مربوطه پژوهش ۳ مؤلفه شرایط ورود به معادله را لحاظ کردند. این ۳ مؤلفه متغیر مستقل توانستند ۵۲ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین نمایند.

جدول ۴. آماره‌های اجرای ۴ بار آزمون رگرسیون چندگانه که نمودار ۱ بر اساس آن آماده و طراحی شد

مقدار زمون (Fp-value)	R ² Adjusted	SEE اشتباه استاندارد	مؤلفه‌های مستقل سه گانه تحقیق		متغیر وابسته
			R ²	R	
۱۹۴/۵۱۴ (۰/۰۰۰)	۰/۵۱	۵/۲۸۶	۰/۵۲	۰/۷۲	توسعه گردشگری پایدار
۸۱/۸۵۹ (۰/۰۰۰)	۰/۳۰	۳/۲۷۲	۰/۳۱	۰/۵۶	کیفیت و ظرفیت تولیدات صنایع دستی
۱۵۴/۴۷۰ (۰/۰۰۰)	۰/۴۵	۲/۷۵۲	۰/۴۶	۰/۶۸	ارتباط با فرهنگ و هویت محلی
۸۱/۲۹۵ (۰/۰۰۰)	۰/۳۶	۲/۶۱۰	۰/۳۷	۰/۶۱	تنوع و اصالت محصولات

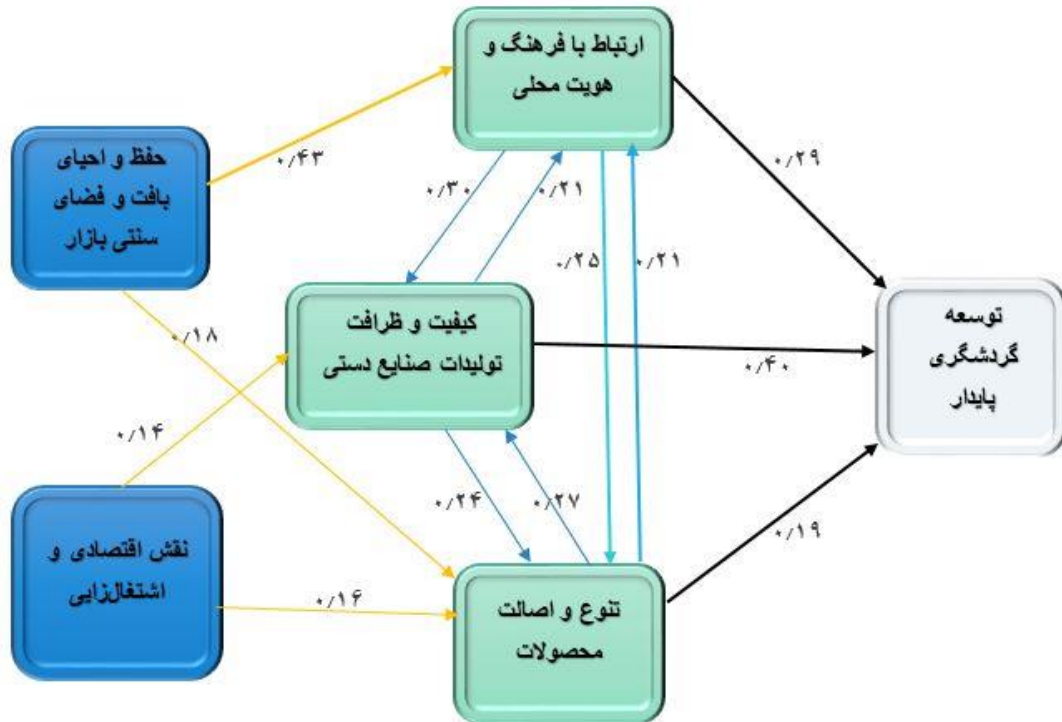
ضریب همبستگی (R) رگرسیون چند متغیره میان مؤلفه‌های متغیر مستقل (۱. کیفیت و ظرفیت تولیدات صنایع دستی ۲. ارتباط با فرهنگ و هویت محلی ۳. تنوع و اصالت محصولات) با متغیر وابسته (توسعه گردشگری پایدار) ۰/۷۲ بدست آمد. اگر این ضریب بدست آمده را به توان دو برسانیم $R^2=0/52$ بدست می‌آید. و این طور تحلیل می‌شود که ۵۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته تحقیق بوسیله سه مؤلفه فوق تحلیل و تبیین می‌شود. به عبارت دیگر ۴۸ درصد ($1-0/52=0/48$) از تغییرات توسعه گردشگری پایدار شهرستان ساری به وسیله عواملی دیگر تبیین می‌شوند که جای تحقیق و بررسی دارد. و تبیین ۵۲ درصدی توسط این سه مؤلفه در حوزه نقش صنایع دستی بازار، تبیینی معقول و مناسب به نظر می‌رسد.

جدول ۵. تاثیر کل (مستقیم و غیرمستقیم) شش مؤلفه نقش صنایع دستی بر متغیر وابسته تحقیق

مؤلفه‌ها	تاثیر مستقیم (بدون واسطه)	تاثیر غیرمستقیم (با واسطه)	تاثیر کل مؤلفه‌ها
کیفیت و ظرفیت تولیدات صنایع دستی	۰/۴۰	$0/21 \times 0/29 = 0/06$ $0/24 \times 0/19 = 0/05$ $0/24 \times 0/21 \times 0/29 = 0/01$	۰/۵۲
ارتباط با فرهنگ و هویت محلی	۰/۲۹	$0/30 \times 0/40 = 0/12$ $0/25 \times 0/19 = 0/05$ $0/30 \times 0/24 \times 0/19 = 0/01$ $0/25 \times 0/27 \times 0/40 = 0/03$	۰/۵۰
تنوع و اصالت محصولات	۰/۱۹	$0/21 \times 0/29 = 0/06$ $0/27 \times 0/40 = 0/11$ $0/21 \times 0/30 \times 0/40 = 0/03$ $0/27 \times 0/21 \times 0/29 = 0/02$	۰/۴۱
حفظ و احیای بافت و فضای سنتی بازار	-----	$0/43 \times 0/50 = 0/22$ $0/18 \times 0/41 = 0/07$	۰/۲۹
نقش اقتصادی و اشتغال‌زایی	-----	$0/14 \times 0/52 = 0/07$ $0/16 \times 0/41 = 0/07$	۰/۱۴

جدول ۵ تاثیرات مستقیم و غیرمستقیم و همچنین تاثیر کل متغیرهای مستقل تحقیق را نشان می‌دهد. چگونگی محاسبه تاثیر کل بدین صورت هست که؛ میزان تاثیر مستقیم، همان Beta (بتای) ضریب استاندارد تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته نوشته می‌شود. میزان تاثیر غیرمستقیم نیز از حاصل ضرب مقادیر ضریب بردارهای مسیر از طرف متغیر مستقل تا

متغیر وابسته بدست آمده و سپس نوشته می‌شود. تاثیر مؤلفه حفظ و احیای بافت و فضای سنتی بازار از ضرب تاثیر مستقیم‌اش بر جمع ضریب کل ارتباط با فرهنگ و هویت محلی و تنوع و اصالت محصولات بدست می‌آید. و در نهایت تاثیر کل هر پنج مؤلفه با جمع تاثیر مستقیم و تاثیر غیرمستقیم محاسبه می‌شود. مؤلفه ششم استفاده از فنون و تکنیک‌های سنتی تاثیر مستقیم و غیرمستقیمی بر توسعه گردشگری پایدار نشان نداده است.

شکل ۱. عوامل مؤثر در توسعه گردشگری پایدار به همراه ضریب مسیر (مورد مطالعه: دو بازار سنتی امام‌رضا و ملامجدالدین ساری)

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که با اجرای رگرسیون چندمتغیره ضرایب تاثیر استاندارد یا همان Beta که نشان از اثرگذاری ترتیبی سه مؤلفه مستقیم است به این ترتیب می‌باشد: ۱. کیفیت و ظرافت تولیدات صنایع دستی (۰/۴۰) ۲. ارتباط با فرهنگ و هویت محلی (۰/۲۹) ۳. تنوع و اصالت محصولات (۰/۱۹). پر واضح هست که تاثیرات با توجه به ضرایب بتای آنها رتبه‌بندی می‌شود و به نظر درست هم می‌باشد. در حالی که مؤلفه چهارم و پنجم تحقیق یعنی نقش اقتصادی و اشتغالزایی و حفظ و احیای بافت و فضای سنتی بازار رابطه مستقیم و معناداری را با متغیر وابسته تحقیق نشان نداده‌اند و در رگرسیون چند متغیره در تاثیرگذاری متغیرهای مستقل خارج شده‌اند، در آزمون تحلیل مسیر اثرات غیرمستقیم‌شان محاسبه شده و در جدول ۵ نشان داده شده که تاثیر قابل توجهی را بر متغیر وابسته تحقیق داشته‌اند. ولی استفاده از فنون و تکنیک‌های سنتی هیچ رابطه مستقیم و غیرمستقیمی را نشان نداد در صورتی که هر شش مؤلفه مستقیم مستقل در آزمون پیرسون رابطه معناداری را با متغیر وابسته تحقیق داشته‌اند که در جدول ۲ دیده می‌شود. بنابراین هر ۷ فرضیه تحقیق تایید شده‌اند فرضیه اول که فرضیه اصلی تحقیق بود و ۶ فرضیه دیگر که مؤلفه‌های شش‌گانه متغیر مستقل بودند همه رابطه‌شان با متغیر وابسته تحقیق تایید شدند. با جمع ضرایب تاثیرات مستقیم و غیرمستقیم رتبه‌های اثرگذار مؤلفه‌های شش‌گانه این تحقیق به این صورت رتبه‌بندی می‌شوند: (۱. کیفیت و ظرافت تولیدات صنایع دستی با ضریب تاثیر کل ۰/۵۲ رتبه اول، ۲. ارتباط با فرهنگ و هویت محلی با ضریب تاثیر کل ۰/۵۰ رتبه دوم، ۳. مؤلفه تنوع و اصالت محصولات با ضریب تاثیر کل ۰/۴۱ رتبه سوم، ۴. مؤلفه

حفظ و احیای بافت و فضای سنتی بازار با ضریب تأثیر کل ۰/۲۹ رتبه چهارم، ۵. مؤلفه نقش اقتصادی و اشتغال‌زایی با ضریب تأثیر کل ۰/۱۴ رتبه پنجم) تأثیرگذاری بر متغیر توسعه گردشگری پایدار را بدست آوردند.

بحث

بر اساس بررسی‌های پیشینه این پژوهش نتیجه‌ای که مشخص شد اینست که صنایع دستی با مؤلفه‌هایشان در توسعه گردشگری پایدار اثرگذار بودند. طبق نتایج این پژوهش، صنایع دستی با مؤلفه‌های شش‌گانه‌اش توانسته ۵۲ درصد از واریانس متغیر وابسته تحقیق یعنی توسعه گردشگری پایدار شهر ساری را تبیین نمایند، که نشان‌دهنده این هست صنایع دستی عامل تأثیرگذاری بر توسعه گردشگری پایدار شهر ساری به عنوان یک رکن اصلی در حوزه بازار در تعاملات اجتماعی است. با توجه به پیشینه تحقیق ارائه شده و رابطه متغیر مستقل این تحقیق با شش مؤلفه، همسویی این مؤلفه‌ها با نتایج تحقیقات پیشین به شرح زیر می‌باشد: (۱) ارتباط با فرهنگ و هویت محلی: لوبیس و همکاران (۲۰۲۵) و گسا و بنجوطاف (۲۰۲۴) تأکید بر این دارند که صنایع دستی هویت فرهنگی مقصد را تقویت می‌کند و نمادی از فرهنگ بومی است. ایمانی و معدنی (۱۴۰۴)، دوان و همکاران (۲۰۲۳) و یانان و همراهان (۲۰۲۴) حفظ ارزش‌های محلی و اصالت را محور حفظ پایداری گردشگری روستایی می‌دانند، و همچنین ضمن دستیابی به منابع در دسترس در محیط روستا، از زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی محافظت نمود. نتیجه این تحقیق درباره‌ی شهر ساری به عنوان پایتخت گردشگری نیز تأکید دارد که احیای میراث و هویت فرهنگی در توسعه پایدار گردشگری نقش کلیدی دارد. (۲) استفاده از فنون و تکنیک‌های سنتی: دوبران (۱۴۰۳) و جعفری‌نیا (۱۴۰۲) بر اهمیت احیای سنت‌ها در بازسازی گردشگری تأکید کرده‌اند. نمایشگاه‌ها و برنامه‌های فرهنگی ساری (امید به توسعه نوآوری در گردشگری تاریخی و صنایع دستی) بر استمرار تکنیک‌های سنتی و آموزش به جامعه محلی تأکید دارد. (۳) کیفیت و ظرافت تولیدات صنایع دستی: سلیمانی و همکاران (۱۴۰۲) از اصالت و اعتبار به عنوان عوامل موثر بر تجربه گردشگران یاد کرده‌اند که ضمن حفظ کیفیت، ارتباط مستقیمی به ظرافت و اعتبار محصول دارد. (۴) تنوع و اصالت محصولات: فرنام و همکاران (۱۳۹۷) تأکید کردند که حمایت مالی و کارآفرینی در نمایشگاه‌ها باعث توسعه صنایع دستی متنوع و اصیل شده است. (۵) نقش اقتصادی و اشتغال‌زایی: شعبانی و همکاران (۱۴۰۱) به نقش مثبت تولیدکننده و اثرات اشتغال‌زایی در روستاها اشاره کردند. همچنین توسعه گردشگری و صنایع دستی در ساری موجب رونق اشتغال و بهبود کیفیت زندگی شهری شده است. (۶) حفظ و احیای بافت و فضای سنتی بازار: جعفری‌نیا (۱۴۰۲) بازارهای قدیمی را به عنوان جاذبه‌های مهم معرفی کردند که طراحی زیبا و حفظ بافت سنتی باعث جذب گردشگر می‌شود. این مطالعه در شهر ساری نیز نشان از اهمیت حفاظت از میراث و بافت تاریخی دارد. در مجموع مؤلفه‌های متغیر مستقل این تحقیق با نتایج تحقیقات پیشین تا حد بالایی همسو هستند، به خصوص در مقوله‌های هویت و فرهنگ محلی، حفظ سنت‌ها، اصالت و کیفیت محصولات، نقش اقتصادی و اشتغال، و احیای فضای سنتی بازار. تأکید تحقیقات متعدد بر حفظ اصالت فرهنگی و بومی بودن صنایع دستی و ارتباط آن با توسعه پایدار گردشگری از وجوه مشترک این مطالعات است.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با تکیه بر چارچوب نظری سرمایه فرهنگی پیربوردیو و تحلیل مسیر، نقش صنایع دستی را در توسعه گردشگری پایدار مورد بررسی قرار داد. یافته‌ها نشان دادند که براساس نظریه بوردیو، «سرمایه فرهنگی» شامل تجسم مادی هنر و تولیدات فرهنگی است. کیفیت و ظرافت تولیدات صنایع دستی، تجسم بیرونی و ملموس سرمایه فرهنگی است

که در این پژوهش بیشترین تاثیر مستقیم را بر توسعه گردشگری پایدار داشته است. نتیجه تجربی این پژوهش نشان می‌دهد که مهارت‌های هنری و اصالت فرهنگی نه تنها به عنوان ارزش‌های زیبایی‌شناسی بلکه به عنوان محرک اصلی جذب گردشگر و تقویت توسعه پایدار عمل می‌کنند. مولفه ارتباط صنایع دستی با فرهنگ و هویت محلی بازتابی از سرمایه فرهنگی نهادی و تجسم تفکر فرهنگی است که بر اساس آموزش، انتقال دانش و حفظ ارزش‌های فرهنگی شکل می‌گیرد. این یافته تایید می‌کند که صنایع دستی نه تنها محصول هنر و صنعت، بلکه حامل ارزش‌های فرهنگی و تاریخی جامعه هستند که گردشگران را به تجربه فرهنگی عمیق‌تر دعوت می‌کنند. حفظ این ارتباط، موجب تقویت هویت بومی و افزایش جذابیت بازارهای سنتی مانند بازارهای امام‌رضا و ملامجدالدین ساری می‌شود. این نتیجه با مباحث نظری سازگار است که صنایع دستی با حفظ ظرافت و کیفیت، به عنوان نمادهای فرهنگی، تجربه‌ای اصیل و جذاب برای گردشگران فراهم می‌آورند و به توسعه اقتصادی و فرهنگی منطقه کمک می‌کنند.

تنوع و اصالت محصولات نیز به عنوان شاخص‌های اصالت فرهنگی و زیبایی‌شناسی، نقش مهمی در جذب گردشگر و ایجاد تجربه‌های فرهنگی اصیل ایفا می‌کنند. علاوه بر این، حفظ و احیای بافت و فضای سنتی بازارها و نقش اقتصادی و اشتغال‌زایی صنایع دستی، هرچند تاثیر مستقیم کمتری داشتند، اما از طریق اثرات غیرمستقیم، به توسعه پایدار گردشگری کمک شایانی کردند. این نتایج تاکید می‌کنند که صنایع دستی نه تنها به عنوان یک محصول فرهنگی و هنری بلکه به عنوان یک سرمایه اقتصادی و اجتماعی، می‌توانند محرک اصلی توسعه پایدار گردشگری شهری باشند. بنابراین، توجه همزمان به کیفیت تولیدات، حفظ هویت فرهنگی، تنوع محصولات، احیای فضاهای تاریخی و تقویت نقش اقتصادی صنایع دستی، برای تحقق توسعه پایدار گردشگری ضروری است. همان‌طور که در چارچوب نظری بیان شده، مولفه‌ی تنوع و اصالت محصولات صنایع دستی، به عنوان شاخصی از شخصیت و ارزش‌های فرهنگی بومی عمل می‌کند که باعث تمایز بازارهای سنتی و افزایش رضایت گردشگران می‌شود. از منظر سرمایه فرهنگی، اصالت و تنوع محصولات، نشان‌دهنده استمرار و پویایی فرهنگ بومی در مواجهه با جهانی‌شدن است و به حفظ و اشاعه فرهنگ محلی کمک می‌کند.

اگرچه دو مؤلفه‌ی احیای بافت و فضای سنتی بازار و نقش اقتصادی و اشتغال‌زایی در تحلیل مسیر تاثیر مستقیم قوی نداشتند اما اثرات غیرمستقیم آن‌ها قابل توجه است. احیای بافت و فضای سنتی بازار، نقش مهمی در ایجاد محیطی اصیل و جذاب برای گردشگران ایفا می‌کند. این مولفه به عنوان بخشی از سرمایه فرهنگی نهادی و محیطی، زمینه‌ای برای تجربه فرهنگی واقعی و حفظ هویت شهری فراهم می‌آورد. احیای فضاهای تاریخی و سنتی، علاوه بر حفظ میراث فرهنگی، به توسعه گردشگری پایدار کمک می‌کند و می‌تواند به عنوان بستری برای رونق صنایع دستی و اشتغال‌زایی عمل کند. مولفه‌ی نقش اقتصادی و اشتغال‌زایی، نشان‌دهنده اهمیت سرمایه فرهنگی نهادی در قالب فرصت‌های شغلی پایدار و توسعه اقتصادی محلی است که به کاهش مهاجرت و تقویت زیرساخت‌های گردشگری کمک می‌کند. این یافته با دیدگاه‌های نظری همخوانی دارد که صنایع دستی علاوه بر ارزش فرهنگی، محرک اقتصادی مهمی در جوامع محلی هستند و توسعه گردشگری پایدار را از طریق ایجاد اشتغال و درآمدزایی تقویت می‌کنند.

در نهایت چندین راهکاری عملی ارائه می‌گردد که با اجرای این راهکارها، می‌توان ضمن حفظ و ارتقاء سرمایه فرهنگی، زمینه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی پایدار را در شهرهای دارای بازارهای سنتی مانند بازارهای امام‌رضا و ملامجدالدین ساری فراهم کرد و نقش صنایع دستی را در توسعه گردشگری پایدار به بهترین شکل ممکن تقویت نمود:

۱. برگزاری دوره‌های تخصصی آموزشی و ارائه مشاوره فنی به صنعتگران برای افزایش کیفیت و ظرافت در تولیدات صنایع دستی
۲. توسعه برنامه‌های مستندسازی و حفاظت از ارتباط صنایع دستی با فرهنگ و هویت محلی از طریق برپایی نمایشگاه‌ها و رویدادهای فرهنگی
۳. ترغیب به نوآوری در طراحی محصولات صنایع دستی با حفظ اصالت فرهنگی به

منظور افزایش تنوع و جذابیت بازار ۴. سرمایه‌گذاری هدفمند در بازسازی و احیای بافت‌های سنتی بازارهای تاریخی به‌عنوان قطب‌های جذب گردشگر ۵. راه‌اندازی بازارهای محلی و آنلاین جهت تسهیل دسترسی صنعتگران به مشتریان و ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار ۶. تقویت همکاری‌های بین‌بخشی میان نهادهای گردشگری، میراث فرهنگی و صنایع دستی برای اجرای سیاست‌های حمایتی فراگیر ۷. بهره‌گیری از فضای مجازی و فناوری‌های نوین در بازاریابی و فروش صنایع دستی برای گسترش دامنه بازارهای داخلی و خارجی.

این راهکارها، ضمن حفظ سرمایه‌های فرهنگی، به توسعه پایدار اقتصادی و اجتماعی در شهرهای دارای بازارهای سنتی کمک شایانی خواهند کرد و نقش صنایع دستی در گردشگری پایدار را تقویت خواهند نمود.

حامی مالی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهام نویسندگان در پژوهش

تمام بخش‌های مقاله را نویسنده انجام داده است.

تضاد منافع

نویسنده اعلام می‌دارد که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارد.

تقدیر و تشکر

نویسنده، از همهی افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکت‌شان در این مقاله تشکر و قدردانی می‌نماید.

منابع

- احمدپور کاسگری، سینا؛ آقاجانی، حسنعلی؛ شجاعی، سامره و اشرفی، مجید. (۱۴۰۲). ارائه مدل مفهومی کسب‌وکارهای تجارت الکترونیکی در گردشگری مبتنی بر رویکرد فراترکیب. *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۱۲ (۴۵)، ۱۰۹-۱۳۰. DOI:10.22080/JTPD.2023.23409.3685
- امینی، محمدتقی؛ پرهیزگار، محمدمهدی؛ ابوالحسنی، اصغر و خبازباویل، صمد. (۱۳۹۹). طراحی مدل رفتاری توسعه‌ی صنعت گردشگری ایران با محوریت جذب گردشگران خارجی. *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۹ (۲)، ۷-۲۲. DOI:10.22080/jtpd.2020.17006.3118
- اندرواز، لیلا و اصلانی، ندا. (۱۴۰۱). نقش سرمایه کارآفرینی بر توسعه صنعت گردشگری شهری در استان مازندران. *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۵ (۳)، ۱۵۵-۱۶۹. DOI:10.22059/JHGR.2022.323222.1008294
- ایمانی، بهرام و معدنی، جواد. (۱۴۰۴). آسیب‌شناسی گردشگری روستایی پایدار در مناطق روستایی مبتنی بر رویکرد ذینفعان گردشگری مطالعه موردی: شهرستان سرعین. *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۷ (۱)، ۶۵-۴۹. <http://doi.org/10.22059/jhgr.2024.373285.1008674>
- جعفری‌نیا، غلامرضا. (۱۴۰۲). نقش بازار تجاری و فروشگاه‌ها بر جذب توریسم تجاری با تأکید بر گردشگری پایدار (مورد مطالعه: استان بوشهر). *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۱۲ (۴۷)، ۱۴۳-۱۶۲. DOI:10.22080/jtpd.2023.26071.3831
- حبیبی کوشکوهی، حسن؛ قربانی شمشادسرا، جعفر و حسینی‌علی‌آباد، سیدمحمدرضا. (۱۴۰۲). نقش توسعه صنعت گردشگری در ایجاد کارآفرینی و اشتغال‌زایی و تاثیر آن در رشد اقتصادی؛ مورد مطالعه: استان گیلان. *نشریه شبک*، ۹ (۱)، ۱۰۷-۱۱۴.
- درخشانی، مژده و کلاه‌کج، منصور. (۱۳۹۹). مقایسه تطبیقی آثار صنایع دستی با ضوابط «نشان اصالت صنایع دستی یونسکو» (مطالعه موردی آثار چوبی «عبدالرحیم فروتن» خراط دزفولی). *نشریه علمی باغ‌نظر*، ۱۷ (۸۶)، ۶۵-۷۶. DOI:10.22034/bagh.2020.187213.4133

- درخشانی، مژده و کلاجه کج، منصور. (۱۴۰۰). اصالت‌مندی مبتنی بر زمان در آثار صنایع دستی بر اساس نظریه زیبایی‌شناسی تکاملی دانتن (مطالعه موردی آثار خراطی). *فصلنامه هنرهای اسلامی*، ۵ (۱)، ۱۳۳-۱۴۴.
- دوبران، اسماعیل. (۱۴۰۳). اثر صنایع دستی در بازساخت گردشگری محورهای تاریخی شهر صنایع ظروف مسی خیابان مسگرهای شهر زنجان. *مجله گردشگری شهری*، ۱۱ (۲)، ۱-۱۸. <http://doi.org/10.22059/jut.2024.357311.1123>
- رحمان‌پور، ناهید. (۱۳۹۹). توانمندسازی زنان دانش‌آموخته صنایع دستی در مدیریت طراحی، تولید و عرضه محصولات (با رویکرد توسعه اقتصادی). *دو فصلنامه‌ی هنرهای صناعی اسلامی*، ۴ (۱)، ۱۱۳-۱۲۰. [doi:10.52547/jic.4.1.113](https://doi.org/10.52547/jic.4.1.113)
- رمضان‌زاده لسبویی و زال، محمدحسن. (۱۳۹۴). تحلیل ویژگی‌های صنایع دستی در راستای توسعه گردشگری میراث فرهنگی (مطالعه موردی: استان مازندران). *برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)*، ۵ (۴)، ۸۷-۱۰۲. [DOI:10.22287/485.1394.5.4.6.3](https://doi.org/10.22287/485.1394.5.4.6.3)
- زال، محمدحسن، رمضان‌زاده لسبویی، مهدی. (۱۴۰۲). آسیب‌شناسی وضعیت بازار صنایع دستی با رویکرد گردشگری میراث مطالعه موردی: شهرستان آمل. *مجله گردشگری شهری*، ۱۰ (۳)، ۸۹-۱۱۰. [DOI: 10.22059/jut.2020.297747.773](https://doi.org/10.22059/jut.2020.297747.773)
- سامانی‌فر، سوسن؛ افهیمی، رضا و هاشمی، سیدمسلم. (۱۳۹۷). بررسی دیدگاه گردشگران خارجی نسبت به وضعیت بسته‌بندی صنایع دستی ایران (مطالعه موردی: صنایع دستی اصفهان). *معماری و شهرسازی ایران*، ۹ (۱۶)، ۱۸۵-۱۹۴. <https://doi.org/10.30475/isau.2019.87941>
- سلیمانی، زهرا؛ سجاسی‌قیداری، حمدالله؛ شایان، حمید؛ سیفی، سیامک و پورطاهری، مهدی. (۱۴۰۲). شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر خلق تجربیات به یادماندنی گردشگران (مقاصد روستایی استان خراسان رضوی). *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۱۲ (۴۷)، ۵۹-۸۹. [Doi: 10.22080/jtpd.2023.26095.3836](https://doi.org/10.22080/jtpd.2023.26095.3836)
- شاطری وایقان، امید؛ دبدبه، محمد و کهیازاده، وحید. (۱۳۹۹). مبانی مرمت بافت‌های تاریخی شهری. *نشریه علمی تخصصی شباک*، ۶ (۱)، ۱۹۲-۱۸۳.
- شعبانی، عاطفه؛ محمدی، محمدرضا و مهدوی‌حاجی‌لویی، مسعود. (۱۴۰۱). جایگاه صنایع دستی در توسعه گردشگری روستای متکازین (استان مازندران). *فصلنامه جغرافیا*، ۲۰ (۷۳)، ۱۵۷-۱۷۰. <http://dor.net/dor/20.1001.1.27833739.1401.20.73.9.7>
- صادقی، حجت و شمس‌الدینی، علی. (۱۴۰۴). تحلیل نقش صنایع دستی در توسعه گردشگری ایران و چالش‌های پیش‌روی آن. *دوفصلنامه مدیریت گردشگری عصر هوشمند*، ۲ (۱)، ۱۹۳-۲۰۳. <http://doi.org/10.22072/tmsse.2025.2055993.1027>
- صفری، مجتبی؛ وروده، همت و عباس‌نژادسرستی، رحمت. (۱۴۰۳). امکان‌سنجی توسعه گردشگری فرهنگی در بافت سنتی شهر آمل با تأکید بر بناهای تاریخی. *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۱۳ (۴۹)، ۱۶۲-۱۹۱. [DOI:10.22080/jtpd.2024.27045.3877](https://doi.org/10.22080/jtpd.2024.27045.3877)
- فرشچی، حمیدرضا و اویسی، حانیه. (۱۴۰۰). مطالعه و تبیین راهبردهای احیای مرکز محله پنجه‌شاه کاشان به منظور طراحی میان‌افزا و حفظ اصالت تاریخی آن. *نشریه علمی باغ‌نظر*، ۱۸ (۹۶)، ۷۷-۹۴. [DOI:10.22034/BAGH.2020.228648.4529](https://doi.org/10.22034/BAGH.2020.228648.4529)
- فرنام، زینب؛ صادقی‌پور، احمد و ارسطو، بهروز. (۱۳۹۷). تحلیل صنایع دستی بومی در توسعه گردشگری روستایی مطالعه موردی روستاهای شهرستان دامغان. *دوفصلنامه علمی-ترویجی پژوهش هنر*، ۸ (۱۶)، ۵۳-۶۲. [DOI:10.22059/jut.2020.297747.773](https://doi.org/10.22059/jut.2020.297747.773)
- مختاری‌ملک‌آبادی، رضا و عظیمی‌نیا، سحر. (۱۳۹۸). نقش آفرینی شهر اصفهان به عنوان شهر خلاق صنایع دستی با رویکرد توسعه گردشگری پایدار. *مدیریت شهری*، ۱۸ (۵۵)، ۴۵-۶۴.
- مراذزاده، عبدالباسط؛ یعقوبی، نورمحمد و صفورا، زیلا. (۱۴۰۰). ارائه الگوی بازاریابی کارآفرینانه در صنایع دستی با رویکرد خلق محصولات مشتری‌محور. *مطالعات رفتار مصرف‌کننده*، ۸ (۲)، ۷۴-۹۱. [DOI:10.34785/J018.2021.260](https://doi.org/10.34785/J018.2021.260)
- مطهری، محدثه؛ حسینی، سیدمحمدرضا؛ سمیعی، روح‌اله و اشرفی، مجید. (۱۴۰۱). مدل‌سازی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر خلق فرصت‌های کارآفرینانه در صنایع دستی: کاربرد تحلیل شبکه‌ای (ANP). *مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی*، ۹ (۲)، ۱-۱۸. [DOI:10.22069/jead.2022.19264.1504](https://doi.org/10.22069/jead.2022.19264.1504)
- مقیم‌نژادحسینی، سیده‌محبوبه؛ مازیار، امیر و داداشی، ایرج. (۱۴۰۱). نسبت هنر سنتی و صنایع دستی از دیدگاه سنت‌گرایان. *دوفصلنامه علمی پژوهش هنر*، ۱۲ (۲۴)، ۷۵-۸۹. [Doi:10.22059/jut.2020.297747.773](https://doi.org/10.22059/jut.2020.297747.773)

موسوی، سیدنجم‌الدین؛ غفوریان‌شاگردی، امیر؛ سرشومی، علی و سپهوند، رضا. (۱۳۹۷). توسعه صنعت گردشگری از طریق برندسازی

صنایع دستی (مورد مطالعه: صنایع دستی استان اصفهان). *فصلنامه گردشگری و توسعه*، ۷ (۴)، ۲۲۶-۲۴۰. Doi: 10.22034/jtd.2018.117569.1323

وحدتی، حجت؛ ناصرپور، مهرداد و صیادمصور، پیمان. (۱۴۰۰). اثر قابلیت‌های نوین صنایع دستی بر جهش تولید و توسعه بازارهای

هدف گردشگری استان لرستان دوفصلنامه مطالعات اجتماعی‌گردشگری، ۹ (۱۷)، ۲۴۵-۲۶۶. DOI: 10.52547/journalitor.36049.9.17.0

References

- Ahmadpour-Kasgari, S., Aghajani, H., Shojaei, S., & Ashrafi, M. (2023). Presenting a conceptual model of e-commerce businesses in tourism based on a meta-synthesis approach. *Tourism Planning and Development*, 12(45), 109-130. DOI:10.22080/JTPD.2023.23409.3685. [In Persian].
- Amini, M. T., Parhizgar, M. M., Abolhasani, A., & Khabazbavil, S. (2020). Designing a behavioral model for the development of Iran's tourism industry with a focus on attracting foreign tourists. *Tourism Planning and Development*, 9(2), 7-22. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2020.17006.3118>. [In Persian].
- Andervazh, L., & Aslani, N. (2022). The role of entrepreneurial capital on the development of urban tourism industry in Mazandaran Province. *Journal of Human Geography Research*, 55(3), 155-169. <https://doi.org/10.22059/JHGR.2022.323222.1008294>. [In Persian].
- Curkovic, Marija Dragicevic (2021). The Role of the Traditional Crafts as Intangible Heritage on the Global Tourist Market, SHS Web of Conferences 92, 0 (2021) *Globalization and its Socio-Economic Consequences*, <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219206005>.
- Daviran, E. (2024). The effect of handicrafts in the tourism reconstruction of city historical axes: Copperwares, Mesgarha Street, Zanjan City. *Journal of Urban Tourism*, 11(2), 1-18. <http://doi.org/10.22059/jut.2024.357311.1123>. [In Persian].
- Derakhshani, M., & Kolahkaj, M. (2020). A comparative study of handicraft works with the criteria of the "UNESCO Handicraft Authenticity Label": A case study of wooden works by Abdolrahim Foroutan, Dezful Woodturner. *Bagh- e Nazar Scientific Journal*, 17(86), 65-76. <https://doi.org/10.22034/bagh.2020.187213.4133>. [In Persian].
- Derakhshani, M., & Kolahkaj, M. (2021). Time-based authenticity in handicrafts according to Dutton's theory of evolutionary aesthetics (Case study of woodturning). *Islamic Arts Quarterly*, 5(1), 133-144. [In Persian].
- Duan, Zi Yan, Kian Tan, Siow, Choon, Shay-Way, Zhang, Meng Yao (2023). Crafting a place-based souvenir for sustaining cultural heritage. *Journal of Heliyon*, 9(2023), 1-16. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e15761>.
- Farnam, Z., Sadeghipour, A., & Erasto, B. (2018). Analysis of indigenous handicrafts in rural tourism development: A case study of villages in Damghan County. *Scientific-Research Biannual Journal of Art Research*, 8(16), 53-62. <https://doi.org/20.1001.1.23453834.1397.8.16.3.0>. [In Persian].
- Farshchi, H. R., & Ouisi, H. (2021). Study and explanation of revival strategies for the center of Panjeh Shah Neighborhood in Kashan for intermediate design and preservation of its historical authenticity. *Bagh-e Nazar Scientific Journal*, 18(96), 77-94. <https://doi.org/10.22034/BAGH.2020.228648.4529>. [In Persian].
- Gassa, Amina, Benguettaf, Ahmed (2024). The role of Algerian traditional industries and crafts in strengthening the cultural identity of Algerian society. *Algerian Scientific Journal Platform*, 9(4), 310-326. DOI: 10.37167/1677-009-004-023.
- Habibikoushkoohi, H., Ghorbani Shamsadsara, J., & Hosseinaliabad, S. M. R. (2023). The role of tourism industry development in entrepreneurship and job creation and its impact on economic growth: A case study of Gilan Province. *Shabak Journal*, 9(1), 107-114. [In Persian].

- Imani, B., & Madani, J. (2025). Pathology of Sustainable Rural Tourism in Rural Areas Based on Tourism Stakeholders Approach: A case study of Sarein City. *Human Geography Research Quarterly*, 57 (1), 49-65. <http://doi.org/10.22059/jhgr.2024.373285.1008674> [In Persian].
- Jafarina, G. (2023). The role of commercial markets and stores in attracting commercial tourism with emphasis on sustainable tourism (Case study: Bushehr Province). *Tourism Planning and Development*, 12(47), 143-162. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2023.26071.3831>. [In Persian].
- Lubis, T. A., Firmansyah, M., I., Sari, N., & Ningsih, M. (2025). Handicrafts and Traditional Arts: Driving Sustainable Growth in Village Tourism. *Journal of Humanities, Social Sciences and Business*, 4(2), 453-463. <https://doi.org/10.55047/jhssb.v4i2.1671>
- Moghimnejad Hosseini, S. M., Maziar, A., & Dadashi, I. (2021). The relationship between traditional art and handicrafts from the perspective of traditionalists. Scientific-Research Biannual. *Journal of Art Research*, 12(24), 75-89. <https://doi.org/20.1001.1.23453834.1401.12.24.8.9>. [In Persian].
- Mokhtari Malekabadi, R., & Aziminiya, S. (2019). The role of Isfahan city as a creative city of handicrafts with an approach to sustainable tourism development. *Urban Management*, 18(55), 45-64. [In Persian].
- Moradzadeh, A. B., Yaghoubi, N. M., & Safora, Z. (2021). Presenting an entrepreneurial marketing model in handicrafts with a customer-centered product creation approach. *Consumer Behavior Studies*, 8(2), 74-91. <https://doi.org/10.34785/J018.2021.260>. [In Persian].
- Motahari, M., Hosseini, S. M. R., Samiei, R., & Ashrafi, M. (2022). Modeling influential components on creating entrepreneurial opportunities in handicrafts: Application of Analytical Networking Process (ANP). *Journal of Entrepreneurship and Sustainable Agricultural Development*, 9(2), 1-18. <https://doi.org/10.22069/jead.2022.19264.1504>. [In Persian].
- Mousavi, S. J. D., Ghafooryan Shagerdi, A., Sarshoumi, A., & Sepahvand, R. (2018). Development of the tourism industry through branding of handicrafts: A case study of Isfahan Province handicrafts. *Scientific-Research Quarterly of Tourism and Development*, 7(4), 226-240. <https://doi.org/10.22034/jtd.2018.117569.1323>. [In Persian].
- Rahmanpour, N. (2020). Empowering women graduates of handicrafts in managing design, production, and marketing of products (with an economic development approach). *Islamic Industrial Arts Biannual*, 4(1), 113-120. <https://doi.org/10.52547/jic.4.1.113>. [In Persian].
- Ramazan Zadeh Lasbooyi, M., & Zal, M. H. (2015). Analysis of handicraft characteristics in the development of cultural heritage tourism: A case study of Mazandaran Province. *Spatial Planning (Geography)*, 5(4), 87-102. <https://doi.org/20.1001.1.22287485.1394.5.4.6.3>. [In Persian].
- Roostika, R., Wahyuningsih, T. & Haryono, S. (2015). The impacts of external competitiveness factors in the handicrafts industry. *Polish J. Manag. Stud.* 12(1), pp.166-176.
- Sadeghi, H., & Shamsoddini, A. (2025). Analysis of the role of handicrafts in the development of tourism in Iran and the challenges ahead. *Journal of Smart Tourism Management Studies*, 2(1), 193-203. <http://doi.org/10.22072/tmsse.2025.2055993.1027>. [In Persian].
- Safari, M., Roorde, H., & Abbasnejad Sarasti, R. (2024). Feasibility study of cultural tourism development in the traditional fabric of Amol city with emphasis on historical buildings. *Tourism Planning and Development*, 13(49), 162-191. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2024.27045.3877>. [In Persian].
- SamaniFar, S., Afhami, R., & Hashemi, S. M. (2018). Examining foreign tourists' perspectives on the packaging status of Iranian handicrafts (Case study: Handicrafts of Isfahan). *Iranian Architecture and Urbanism*, 9(16), 185-194. <https://doi.org/10.30475/isau.2019.87941>. [In Persian].
- Shabani, A., Mohammadi, M. R., & Mahdavi Haji Louei, M. (2022). The role of handicrafts in the development of tourism in the village of Motkazin (Mazandaran Province). *Geography Quarterly*, 20(73), 157-170. <http://dor.net/dor/20.1001.1.27833739.1401.20.73.9.7>. [In Persian].
- Shateri Vaighan, O., Dabdabeh, M., & Kahyazadeh, V. (2020). Fundamentals of restoration of urban historical textures. *Shabak Scientific Journal*, 6(1), 183-192. [In Persian].
- Soleymani, Z., Sojasi Qidari, H., Shayan, H., Seyfi, S., & Pourtaheri, M. (2023). Identification and analysis of factors influencing the creation of memorable experiences for tourists (rural

- destinations in Razavi Khorasan Province). *Tourism Planning and Development*, 12(47), 59-89. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2023.26095.3836>. [In Persian].
- UNESCO (creative cities network). (2021). Available <https://en.unesco.org/creative-cities/home>. (Accessed 21 July 2021).
- Vahdati, H., Naserpour, M., & Sayad Mansour, P. (2021). The effect of new capabilities of handicrafts on production leap and development of targeted tourism markets in Lorestan Province. *Biannual Journal of Social Studies on Tourism*, 9(17), 245-266. <https://doi.org/10.52547/journalitor.36049.9.17.0>. [In Persian].
- Yanan, Li, Azzam Ismail, Muhammad, Aminuddin, Asrul (2024). How has rural tourism influenced the sustainable development of traditional villages? A systematic literature review, *Journal of Heliyon*, 10(2024), 1-23. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e25627>.
- Zal, M. H., & Ramazan Zadeh Lasbooyi, M. (2023). Pathology of the handicraft market status with a heritage tourism approach: Case study of Amol County. *Journal of Urban Tourism*, 10(3), 89-110. <https://doi.org/10.22059/jut.2020.297747.773>. [In Persian].